

Synopsis uwag i zastrzeżeń wobec tekstu Konkordatu

Autor tekstu: **Marek Pernal**

Opracowanie z 21 stycznia 1994 r.

Konkordat podpisany 28 lipca 1993 r. stał się przedmiotem licznych krytycznych wypowiedzi. Poniższe zestawienie obrazuje skalę uwag i zastrzeżeń formułowanych wobec tekstu dokumentu. Opinie dotyczące postanowień poszczególnych artykułów zostały zacytowane lub omówione. Indeksy odnoszą się do zestawienia źródeł wypowiedzi zamieszczonego na końcu niniejszego opracowania. Uwagi opatrzone są komentarzem lub wyjaśnieniami opartymi m.in. o znajomość toku negocjacji i intencji autorów konkordatu. W niezbędnych przypadkach przedstawiony jest aktualny stan prawny dotyczący poszczególnych kwestii. Opracowanie nie odnosi się do głosów polemicznych wykraczających poza krytykę tekstu, tj. nawiązujących do formy, trybu i czasu przygotowania i podpisania konkordatu lub podważających samą ideę zawierania układu ze stolicą Apostolską.

Preambuła

Stolica Apostolska i Rzeczpospolita Polska

- **dążąc do trwałego i harmonijnego uregulowania wzajemnych stosunków;**
- **biorąc pod uwagę fakt, że religia katolicka jest wyznawana przez większość społeczeństwa polskiego;**
- **podkreślając posłannictwo Kościoła katolickiego, rolę odegraną przez Kościół w tysiącletnich dziejach Państwa Polskiego oraz znaczenie pontyfikatu Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II dla współczesnych dziejów Polski;**
- **zważywszy przełomowe znaczenie odzyskania niepodległości i suwerenności przez Państwo Polskie oraz w trosce o jego pomyślny rozwój;**
- **stwierdzając doniosły wkład Kościoła w rozwój osoby ludzkiej i umacnianie moralności;**
- **kierując się wymienionymi wartościami oraz powszechnymi zasadami prawa międzynarodowego, łącznie z normami dotyczącymi poszanowania praw człowieka i podstawowych swobód oraz wyeliminowania wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji z powodów religijnych;**
- **uznając, że fundamentem rozwoju wolnego i demokratycznego społeczeństwa jest poszanowanie godności osoby ludzkiej i jej praw;**
- **uwzględniając nową strukturę administracyjną Kościoła w Polsce, ustanowioną Bullą papieską „Totus Tuus Poloniae populus” postanowiły zawrzeć niniejszy Konkordat, przy czym Rzeczpospolita Polska uwzględniła swe zasady konstytucyjne i ustawy, a Stolica Apostolska – dokumenty Soboru Watykańskiego II, dotyczące wolności religijnej i stosunków pomiędzy Kościołem a wspólnotą polityczną oraz przepisy prawa kanonicznego. W tym celu Stolica Apostolska, reprezentowana przez Jego Ekscelencję Księdza Józefa Kowalczyka, Arcybiskupa Tytularnego Heraklei, Nuncjusza Apostolskiego w Warszawie, i Rzeczpospolita Polska, reprezentowana przez Jego Ekscelencję Pana Krzysztofa Skubiszewskiego, Ministra Spraw Zagranicznych, uzgodniły, co następuje:**

Uwagi:

W sformułowaniu „podkreślając posłannictwo Kościoła katolickiego” i dalej konsekwentnie w całym konkordacie przymiotnik „katolicki” pisany jest małą literą. Tymczasem ustawa z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego używa innej pisowni. „Pisownia konkordatu zakłada więc, że istnieje tylko jeden prawdziwy Kościół – katolicki”, a przymiotnik nie jest integralną częścią jego nazwy, lecz uściśleniem.(3)

Nazwa „Kościół katolicki” (łac. *Ecclesia catholica*) używana jest przez Kodeks Prawa Kanonicznego i trudno byłoby uzasadnić postulat, by w układzie międzynarodowym zawierany przez Stolicę Apostolską figurowało inne określenie. *Sformułowanie „biorąc pod uwagę fakt, że religia katolicka jest wyznawana przez większość społeczeństwa polskiego” jest wprawdzie stwierdzeniem faktu, ale „w kontekście treści konkordatu brzmi jak zapowiedź jakichś przywilejów”.* (4)

Obawa ta nie jest potwierdzona żadnymi argumentami. *Sformułowanie „podkreślając znaczenie pontyfikatu Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II” każe przypomnieć, że konkordatu nie zawiera się na czas jednego pontyfikatu.* (4) *Sformułowanie „zważywszy przełomowe znaczenie odzyskania niepodległości przez Państwo Polskie” może mieć negatywne znaczenie dla stosunków międzynarodowych Polski, służąc podważaniu wszystkich umów międzynarodowych zawartych przez „nie niepodległą PRL”.* (4) Jest to obawa nieuzasadniona. Należałoby odpowiedzieć sobie na pytanie, kto mianowicie i w jaki sposób miałyby traktaty zawarte przez PRL podważać. W rachubę — teoretycznie — wchodziłyby trzy możliwości. Pierwsza — że to Rzeczpospolita przez zgodę na omawiany zapis sama przyjęła na siebie obowiązek rewizji swych wcześniejszych międzynarodowych zobowiązań. Druga — że uprawnienia, by domagać się od Polski wprowadzenia w tej sferze jakichś zmian uzyskała Stolica Apostolska. I wreszcie ostatnia — że w oparciu o preambułę z roszczeniami wobec Polski może wystąpić jakieś państwo trzecie.

Analiza norm prawa międzynarodowego wyklucza którąkolwiek z powyższych sytuacji. Normy te — w pierwszym rzędzie Konwencja wiedeńska o prawie traktatów z 1969 r. — określają m.in. obowiązki stron związane z wykonywaniem traktatu w dobrej wierze i zakres obowiązywania traktatów wobec państw trzecich. Nic w konkordacie nie odnosi się do prawnomiędzynarodowych zobowiązań Polski sprzed 1989 roku (data ta zresztą nie jest w tekście wspomniana). Z omawianego fragmentu preambuły nie wynikają ani żadne dodatkowe (wykraczające poza wymóg dostosowania prawa wewnętrznego) zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, ani jakiegokolwiek poszerzone uprawnienia Stolicy Apostolskiej. Ani z tego, ani z dowolnego innego zapisu konkordatu nie wynikają również żadne uprawnienia dla stron trzecich — innych podmiotów prawa międzynarodowego. W szczególności — żadne inne państwo nie uzyskuje w konsekwencji zawarcia konkordatu prawa do żądania, by Rzeczpospolita Polska dokonywała jakiegokolwiek zmian w swych zobowiązaniach prawnomiędzynarodowych. Strony trzecie nie zyskują też uprawnień do domagania się zmian w polskim ustawodawstwie wewnętrznym.

Artykuł 1

Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo i Kościół katolicki są — każde w swej dziedzinie — niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego.

Obecny stan prawny:
Utrzymany w mocy art. 82 ust. 2 Konstytucji stwierdza, że „Kościół jest oddzielony od Państwa. Zasady stosunku państwa do kościoła oraz sytuację prawną i majątkową związków wyznaniowych określają ustawy”.

Uwagi:

„Konkordat stawia Zgromadzenie Narodowe, czyli Konstytuante, przed faktami dokonany i ogranicza jej suwerenne prawa do określania modelu stosunków między państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi. Narzuca posłom i senatorom katolickim określone opcje rozwiązań instytucjonalnoprawnych”. (1)

Artykuł 1 formułuje generalną zasadę stosunków między państwem i Kościołem katolickim. Określenie o niezależności i autonomii obydwu instytucji, zaczerpnięte z soborowej konstytucji „*Gaudium et spes*”, odpowiada nowoczesnej wizji współistnienia i współdziałania wspólnoty świeckiej i duchowej; jest formułą akceptowaną przez Kościół i zgodną z zasadami świeckiego i demokratycznego państwa. Analogiczne określenie zawiera inny „posoborowy” konkordat — układ z Republiką Włoską z 1984 r. Postanowienie art. 1 akceptuje konsekwencje, jakie wynikają z konstytucyjnej zasady rozdziału Kościoła i państwa, a które są określone przez obowiązujące ustawodawstwo. Warto zwrócić uwagę, że analogiczne lub zbliżone sformułowanie o niezależności i współdziałaniu państwa i Kościoła znalazło się w większości projektów Konstytucji złożonych do Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego w marcu i kwietnia 1993 r.

„Nie jest jasne pojęcie niezależności partnerów umowy, każdego w swej dziedzinie. Kościół za najważniejsze dziedziny swoich uprawnień uważa sprawy małżeństwa, rodziny i wychowania. Czy wobec tego jest praktycznie możliwe określenie ram tych uprawnień?” (2)

Ramy uprawnień Kościoła określa prawo polskie, przywołane w art. 10 ust. 6, art. 12 ust 4 i art. 14 ust. 1, 2 i 3. „Konkordat polski nie zawiera generalnej klauzuli, spotykanej w innych konkordatach, przewidującej rządzenie się przez Kościół własnym prawem w granicach ogólnie obowiązujących ustaw”. (1) „W konkordacie z 1993 r. brak jest zobowiązania Kościoła do szanowania porządku konstytucyjnego państwa”. (2)

W preambule konkordatu stwierdza się wyraźnie, iż „Rzeczpospolita Polska uwzględniła swe zasady konstytucyjne i ustawy, a Stolica Apostolska - dokumenty Soboru Watykańskiego II dotyczące wolności religijnej i stosunków pomiędzy Kościołem a wspólnotą polityczną oraz przepisy prawa kanonicznego”. Nie powinno być zatem wątpliwości, że strony zaakceptowały konstytucyjny i prawny porządek państwa polskiego.

Należy podkreślić, że zapisu *expressis verbis* o poszanowaniu przez Kościół porządku konstytucyjnego nie ma również w żadnym innym porozumieniu ani konkordacie zawartym przez Stolicę Apostolską po Soborze Watykańskim II (por. układ z Argentyną z 1967 r., konkordat z Wenezuelą z 1964 r., konkordat z Peru z 1984 r., układ z Włochami z 1984 r.; znamienym wyjątkiem jest „modus vivendi” z mahometańską Tunezją z 1964 r.). Kościół, który dobrowolnie zawiera układ ze świeckim państwem uznaje, w oczywisty sposób, jego zasady ustrojowe i legislacyjne.

„Ubolewamy, że w konkordacie nie znalazł się zapis podobny do tego, jaki znajduje się w konkordacie włoskim z 1984 r., gdzie mówi się, że wszystkie wyznania są równe wobec prawa”. (5)

W konkordacie włoskim z 1984 r. nie ma takiego postanowienia. Nie powinno być wszakże wątpliwości, że uwzględnienie w preambule konkordatu polskiego z 1993 r. zasad konstytucyjnych i ustaw Rzeczypospolitej Polskiej oznacza potwierdzenie konstytucyjnej normy o równości obywateli bez względu na ich wyznanie oraz artykułu 9 ust. 2 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania głoszącego, iż „gwarancjami wolności sumienia i wyznania w stosunkach państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są: (...) równouprawnienie wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych, bez względu na formę uregulowania ich sytuacji prawnej”.

Artykuł 2

W celu utrzymania i umacniania więzi pomiędzy Układającymi się Stronami oraz w celu wypełniania powierzonych każdemu z nich misji, Nuncjusz Apostolski rezyduje, jak dotychczas, w stolicy Polski, a polski Ambasador nadzwyczajny i pełnomocny przy Stolicy Apostolskiej w Rzymie.

Stan

obecny:

17 lipca 1989 r. ogłoszony został komunikat o wznowieniu stosunków dyplomatycznych przez Polskę i Stolicę Apostolską. Ambasadorem przy Stolicy Apostolskiej mianowany został Jerzy Kuberski, nuncjuszem apostolskim w Polsce — abp Józef Kowalczyk. Abp Kowalczyk pełni swą misję nadal a ambasadorem RP przy Stolicy Apostolskiej jest od 1990 r. Henryk Kupiszewski.

Artykuł

3

Rzeczpospolita Polska zapewnia Kościołowi katolickiemu oraz jego osobom prawnym i fizycznym swobodę utrzymywania stosunków i komunikowania się ze Stolicą Apostolską, z Konferencjami Episkopatów, z Kościołami partykularnymi, a także między sobą i z innymi wspólnotami, instytucjami, organizacjami i osobami w kraju i za granicą.

Stan

obecny:

Kwestii tej prawodawstwo polskie nie reguluje.

Artykuł

4

- 1. Rzeczpospolita Polska uznaje osobowość prawną Kościoła katolickiego.**
- 2. Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego. Władza kościelna dokonuje stosownego powiadomienia kompetentnych organów państwowych.**
- 3. Inne instytucje kościelne mogą na wniosek władzy kościelnej uzyskać osobowość prawną na podstawie prawa polskiego.**

Stan

obecny:

Ustawa z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP uznaje osobowość prawną wyliczonych terytorialnych i personalnych jednostek organizacyjnych Kościoła oraz przewiduje procedurę przyznawania osobowości prawnej innym jednostkom organizacyjnym na podstawie rozporządzenia Ministra — Szefa URM. Uwagi:

„Stosowanie pojęć terytorialnych i personalnych osób prawnych „niepotrzebnie ogranicza kościelne osoby prawne na forum cywilnym”, a definiowanie tych pojęć wymaga znajomości Kodeksu Prawa Kanonicznego, które dotychczas było prawem obcym, traktowanym jako wewnętrzny statut jednego z kościołów działających w Polsce”. (2)

Kategoria terytorialnych i personalnych osób prawnych Kościoła wprowadzona została do przepisów prawa wewnętrznego przez ustawę z 1989 r. i konkordat nic tu nie zmienia. Są to pojęcia stosowane i akceptowane przez Kościół, zatem troska o to, iż ograniczają one prawa kościelnych osób prawnych, jest zbyteczną zapobiegliwością. Niesłuszne są obawy co do włączenia prawa kanonicznego do systemu prawa polskiego. Organa państwowe wymienione w ust. 2 będą jedynie odbierać od kompetentnych władz kościelnych informacje o kanonicznym powołaniu instytucji posiadających osobowość prawną, nie będą się jednak posługiwać prawem kościelnym do wydawania jakichkolwiek decyzji. *„Niejasny jest los art. 10 ustawy o uzyskiwaniu osobowości prawnej w drodze rozporządzenia Ministra — Szefa URM, gdyż odpowiadający mu art. 4 ust. 3 konkordatu jest w świetle poprzedzającego go ust. 2 oczywiście bezprzedmiotowy i mógłby mieć zastosowanie tylko dla nonsensownej sytuacji, że władza kościelna nie chce nadać kościelnej osobowości prawnej danej instytucji, ale domaga się dla niej osobowości nadanej przez państwo”.* (3) (4)

Przepis ten nie jest wcale bezprzedmiotowy, dotyczy bowiem takich instytucji, które powstając z inspiracji, pod auspicjami, czy dzięki wsparciu Kościoła — nie są jednak instytucjami kościelnymi. Najświeższym przykładem jest Katolicka Agencja Informacyjna, której Episkopat Polski - podkreślając jej niezależność od struktur kościelnych — nie chciał nadać osobowości prawnej prawa kanonicznego i która uzyskała osobowość prawną prawa cywilnego po wielomiesięcznych perypetiach sądowych.

„Konkordat przyznaje osobowość prawną prawa cywilnego wszystkim osobom prawnym tworzoną na podstawie prawa kanonicznego bez ograniczenia ich do osób prawnych mających realizować cele religijne i kultowe”. (1)

Istotnie. Jest to jednak jedyne możliwe do zaakceptowania rozwiązanie. Każda wersja wprowadzająca warunki oznaczałaby, że świeckie państwo obarczone zostaje zadaniem weryfikowania, która z kanonicznie powołanych osób prawnych ma realizować cele religijne i kultowe, a która — nie. Biorąc pod uwagę, że prawo kanoniczne przewiduje ustanowienie osoby prawnej realizującej cele, które „odnoszą się do dzieł pobożności, apostołatu lub miłości czy to duchowej, czy materialnej” (kan. 114 par. 2) — weryfikacja prowadzona przez władze państwowe mogłaby napotkać na niejaki trudności. Należy jednak przyznać, iż konkordat włoski z 1984 r. zawiera kwestionowany tu przepis. *„Nie wiadomo, czy Rzeczpospolita uznaje osobowość prawną Kościoła Katolickiego w ogóle, czy jedynie w Polsce, a także czy uznaje osobowość prawną instytucji znajdujących się poza granicami Polski czy tylko mających swą siedzibę w państwie polskim”.* (1)

Osobowość prawną prawa cywilnego posiadają liczne terytorialne i personalne instytucje kościelne, nie posiada jej natomiast Kościół katolicki w Polsce — jako całość. Ust. 1 gwarantuje taką osobowość Kościołowi polskiemu jako Kościołowi partykularnemu.

W ust. 2 brak jest wyraźnego stwierdzenia czy władza kościelna powiadamia o już istniejących osobach prawnych, czy też o takich, które będą powstawać w przyszłości. (1)

Zawiadamianie o istnieniu instytucji, które uzyskały osobowość prawną w przeszłości (niekwestionowaną przez konkordat!) nie miałyby żadnego uzasadnienia.

Organy państwowe i sądy zawiadamiane o utworzeniu nowych kościelnych osób prawnych będą musiały „każdorazowo sięgać do prawa kanonicznego oraz do dokumentów erekcyjnych wydanych przez władze kościelne”. (4)

Niesłuszna obawa. Cały sens tego przepisu polega na tym, iż władze państwowe są jedynie zawiadamiane przez właściwe władze kościelne. Nie muszą zatem w żadnym momencie odwoływać się do znajomości prawa kanonicznego.

Artykuł 5

Przestrzegając prawa do wolności religijnej, Państwo zapewnia Kościołowi katolickiemu, bez względu na obrządek, swobodne i publiczne pełnienie jego

misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego.

Stan obecny: Ustawa z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego stwierdza w art. 1, że Kościół działa w Polsce „we wszystkich swoich obrządkach”, a w art. 2, „iż Kościół rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami”.

Uwagi:

Prawo Kościoła do swobodnego i publicznego pełnienia misji bez względu na obrządek oznacza pozbawienie państwo jakiegokolwiek wpływu na działalność misyjną Kościoła. Tymczasem państwo jest „zainteresowane w unikaniu konfliktów z autokefalicznymi kościołami prawosławnymi w Polsce i w Rosji oraz z rządami naszych sąsiadów na Wschodzie (...). Można się spodziewać, iż sprawy wyznaniowe mogą być jedną z przyczyn trudności w ułożeniu dobrosąsiedzkich stosunków z państwami położonymi za wschodnią granicą Polski. Natomiast droga Rzymu na wschód została otwarta i to przez terytorium Polski”. (2)

W żadnym przypadku z przepisów konkordatu nie wypływają jakiegokolwiek prawa czy to Polski, czy Stolicy Apostolskiej wobec stron trzecich. Art. 34 Konwencji wiedeńskiej z 1969 r. o prawie traktatów nie pozostawia co do tego najmniejszej wątpliwości.

Artykuł 6

1. Tworzenie właściwych Kościołowi struktur należy do kompetentnej władzy kościelnej; dotyczy to w szczególności erygowania, zmieniania i znoszenia prowincji kościelnych, archidiecezji, diecezji, ordynariatu polowego, administratur apostolskich, prałatur personalnych i terytorialnych, opactw terytorialnych, parafii, instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego oraz innych kościelnych osób prawnych.

2. Żadna część terytorium polskiego nie będzie włączona do diecezji lub prowincji kościelnej mającej swą stolicę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej.

3. Żadna diecezja mająca swą stolicę w Rzeczypospolitej Polskiej nie będzie się rozciągała poza granice Państwa Polskiego.

4. Biskup należący do Konferencji Episkopatu Polski nie będzie należał do krajowej Konferencji Episkopatu w innym państwie.

5. Biskup nie będący obywatelem polskim nie będzie należał do Konferencji Episkopatu Polski. Biskup taki nie będzie sprawował jurysdykcji w Rzeczypospolitej Polskiej, wyjąwszy legata lub innego wysłannika papieskiego.

Stan obecny: Ustawa z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP przewiduje, że kościelne jednostki organizacyjne wymienione w ustawie nabywają osobowość prawną z chwilą powiadomienia organu administracji państwowej o ich utworzeniu (por. art. 4 ust. 2 konkordatu). Art. 13 ust. 6 ustawy przewiduje, że utworzenie jednostki organizacyjnej zakonu, który istnieje za granicą, a dotąd nie działał w Polsce, wymaga konsultacji między Sekretariatem Konferencji Episkopatu i władzami państwowymi.

Uwagi:

Konkordat znosi obowiązek konsultacji z władzami państwowymi instalowania w Polsce nowego zakonu (instytutu życia konsekrowanego), bez względu na przynależność narodową czy państwową jego członków, czego wymaga ustawa. (2) Istotnie, konkordat uznaje, że autorytet „kompetentnej władzy kościelnej” daje wystarczającą gwarancję.

„Do kompetentnej władzy kościelnej należy m.in. zmienianie i znoszenie ordynariatu polowego. Zatem uzgodniony obustronnie art. 16 ust. 1 konkordatu, dotyczący ordynariatu polowego, może być jednostronnie uchylony przez Stolicę Apostolską bez zgody strony polskiej”. (4)

Artykuł 7

1. Urzędy kościelne obsadza kompetentna władza kościelna zgodnie z przepisami prawa kanonicznego.

2. Mianowanie i odwoływanie biskupów należy wyłącznie do Stolicy Apostolskiej.

3. Stolica Apostolska będzie mianować biskupami w Polsce duchownych, którzy są obywatelami polskimi.

4. W odpowiednim czasie, poprzedzającym ogłoszenie nominacji biskupa diecezjalnego, Stolica Apostolska poda jego nazwisko do poufnej wiadomości Rządu Rzeczypospolitej Polskiej. Dołożone zostaną starania, aby to powiadomienie nastąpiło możliwie wcześnie.

Stan

obecny:

Procedura przewidziana w ust. 4 jest od wielu miesięcy stosowana w praktyce.

Uwagi:

Negocjatorzy rządowi potraktowali jako przywilej państwa propozycję strony watykańskiej o możliwie wczesnym podawaniu do poufnej wiadomości nazwiska nominatów. „Jest to nieporozumienie”. Władze państwowe poinformowane o nominacie nie uzyskują żadnych uprawnień do zgłoszenia swego sprzeciwu. „O tym, że przepis ten ma charakter kurtuazyjny świadczyć może nieoznaczony termin przekazania informacji. Termin „możliwie wcześnie” jest tak ogólnikowy, iż nie powinien znaleźć się w dokumencie normatywnym (...). Artykuł 7 konkordatu wymaga nowej redakcji lub klauzul interpretacyjnych”. (2)

Zaakceptowanie zasady niezależności Kościoła i państwa oznacza rezygnację państwa z jakichkolwiek form oddziaływania na wewnętrzne sprawy Kościoła i wpływania na obsadę urzędów biskupich. Art. 7 ust. 4 nie naruszając zasady, iż o mianowaniu biskupów decyduje Stolica Apostolska, pozostawia jednak rządowi czas na przekazanie władzom kościelnym opinii o osobie biskupa, który wprawdzie już został mianowany, ale jego nazwisko nie zostało jeszcze podane do publicznej wiadomości. Należy zwrócić uwagę, iż nominacja biskupa rodzi skutki dopiero z momentem opublikowania oficjalnego komunikatu Stolicy Apostolskiej — uprawnienie przyznane rządowi nie jest zatem wcale kurtuazyjnym gestem, lecz zagwarantowaniem rzeczywistej możliwości dyskretnego wypowiedzenia się na temat papieskiej decyzji.

W konkordacie obowiązek powiadamiania władz państwowych ograniczono do urzędu biskupa diecezjalnego, ustają więc zasady powiadamiania o innych nominacjach. „Administracja państwowa może być pozbawiona informacji, kto reprezentuje kościelne osoby prawne”. (2) Zarzut niezrozumiały — to Kościołowi zależy na tym, by informować państwo o tym, kto reprezentuje kościelne osoby prawne.

Artykuł

8

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia Kościołowi katolickiemu wolność sprawowania kultu zgodnie z artykułem 5.

2. Organizowanie kultu publicznego należy do władzy kościelnej zgodnie z przepisami prawa kanonicznego z zachowaniem odpowiednich przepisów prawa polskiego.

3. Miejscom przeznaczonym przez właściwą władzę kościelną do sprawowania kultu i grzebania zmarłych Państwo gwarantuje w tym celu nienaruszalność. Z ważnych powodów i za zgodą kompetentnej władzy kościelnej można przeznaczyć te miejsca na inny użytek. Niniejszy przepis nie ogranicza stosowania prawa polskiego w przypadkach wyłączenia z zachowaniem standardów prawa międzynarodowego.

4. Sprawowanie kultu publicznego w miejscach innych niż określone w ustępie 3 nie wymaga zezwolenia władz państwowych, chyba że odpowiednie przepisy prawa polskiego stanowią inaczej, w szczególności ze względu na bezpieczeństwo i porządek publiczny.

5. Władza publiczna może podjąć niezbędne działania w miejscach określonych w ustępie 3 także bez uprzedniego powiadamiania władzy kościelnej, jeśli jest to konieczne dla ochrony życia, zdrowia lub mienia.

Stan

obecny:

Ustawa z 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych stwierdza w art. 6: "2. Jeżeli teren cmentarny stanowi lub stanowił uprzednio własność Kościoła Katolickiego lub innego kościoła albo związku wyznaniowego, wydanie decyzji o użyciu terenu cmentarnego na inny cel wymaga zgody właściwej władzy tego kościoła lub związku wyznaniowego. (...)

5. W przypadkach uzasadnionych szczególnymi celami publicznymi właściwy ze względu na miejsce terenu organ może wystąpić do Ministra Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa o zwolnienie z wymogu uzyskania zgody, o której mowa w ust. 2" oraz w art. 8 ust. 2

„W miejscowościach, w których nie ma cmentarzy komunalnych, zarząd cmentarza wyznaniowego umożliwia pochowanie na tym cmentarzu, na równych prawach, zwłok osób zmarłych, które nie należą do danego wyznania". Ustawa z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP stwierdza w art. 45 ust. 3, iż „w miejscowościach, gdzie nie ma cmentarzy komunalnych, zarządy cmentarzy umożliwiają pochowanie na cmentarzach, o których mowa w ust. 1, na równych prawach także innych zmarłych". Ustawa z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego stwierdza w art. 15 ust. 2: „Publiczne

sprawowanie kultu nie wymaga zawiadomienia, jeżeli odbywa się: 1. w kościołach, kaplicach, budynkach kościelnych i na gruntach kościelnych oraz w innych pomieszczeniach służących katechizacji lub organizacjom kościelnym, 2. w innych miejscach, z wyłączeniem dróg i placów publicznych, oraz pomieszczeń użyteczności publicznej; publiczne sprawowanie kultu na drogach, placach publicznych oraz pomieszczeniach użyteczności publicznej podlega uzgodnieniu z właściwym organem sprawującym zarząd lub upoważnionym do dysponowania nimi".

Uwagi:

Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego przewiduje, że na cmentarzach parafialnych mogą być grzebani „na równych prawach” także zmarli nie będący katolikami. Tymczasem konkordatowy przepis art. 8 ust. 3 może spowodować, iż rządca cmentarza powołując się na zasadę nienaruszalności cmentarza, odmówi pochówku. „Brak w konkordacie wyraźnej wykładni pojęcia „nienaruszalności” może być w przyszłości przyczyną gorszących sporów”. (2) Interpretacja taka wyraźnie odbiega od intencji autorów konkordatu, którzy z pełną świadomością odnosili pojęcie „nienaruszalności cmentarza” wyłącznie do gwarancji, że zachowany zostanie sepulkralny charakter nekropolii (to znaczy grobowy, nagrobkowy, cmentarny [łac. Sepulcralis]). Kwestia ta została podniesiona podczas obrad Rady Ministrów w dn. 1 czerwca 1993 r. W sprawozdaniu przedstawionym Radzie Ministrów stosownie do protokołu ustaleń posiedzenia RM z 1 czerwca 1993 r. Minister Spraw Zagranicznych wyjaśnił, iż delegacja rządowa zakomunikowała Stolicy Apostolskiej stanowisko strony polskiej podkreślające, że „zasada nienaruszalności cmentarza nie może być rozumiana jako prawo do odmowy pochowania osoby niewierzącej”. Sprawozdanie stwierdza zarazem, iż „materia ta jest jasno uregulowana w prawie polskim i jako szczegółowa nie powinna być poruszona w konkordacie”.

Wobec ogólnikowego zapisu ust. 4 „otwiera się pole do konfliktu z Watykanem na tle interpretacji, czy konkretny przepis prawa polskiego jest niezbędny z wymienionych w konkordacie przyczyn”. (4)

„Odpowiednie przepisy prawa polskiego” to m.in. szczegółowe postanowienia ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego.

Ust. 4 nie zawiera „niezbędnego ograniczenia możliwości sprawowania kultu publicznego ze względu na poszanowanie uczuć religijnych oraz wolność sumienia i wyznania niekatolików”. (7)

Gwarancje w tej mierze zawierają zarówno przepisy Konstytucji oraz ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jak i stosowny fragment preambuły konkordatu.

Artykuł 9

1. Wolne od pracy są niedziele i następujące dni świąteczne:

1) 1 stycznia — uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (dzień Nowego Roku),

2) drugi dzień Wielkanocy,

3) dzień Bożego Ciała,

4) 15 sierpnia — uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny,

5) 1 listopada — dzień Wszystkich Świętych,

6) 25 grudnia — pierwszy dzień Bożego Narodzenia,

7) 26 grudnia — drugi dzień Bożego Narodzenia,

2. Rozszerzenie powyższego wykazu może nastąpić po porozumieniu Układających się Stron.

Stan obecny: Identyczny wykaz dni świątecznych znajduje się w art. 17 ust. 1 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego z 1989 r.

Uwagi:

„Art. 9 konkordatu wyklucza możliwość zniesienia w drodze ustawy wymienionych w nim świąt katolickich”. Tymczasem „prawo polskie nie zna postanowień wykluczających możliwość zmiany jakiejś ustawy”. (3) Na tym polega walor układu dwustronnego, że przesądzonych w nim kwestii szczegółowych żaden z partnerów nie może zmienić aktem jednostronnym, np. ustawą.

Artykuł 10

1. Od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli:

1) między nupturientami nie istnieją przeszkody wynikające z prawa polskiego,

2) złożą oni przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenie woli dotyczące

wywarcia takich skutków i

3) zawarcie małżeństwa zostało wpisane w aktach stanu cywilnego na wniosek przekazany Urzędowi Stanu Cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa; termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzymany z powodu siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny.

2. Przygotowanie do zawarcia małżeństwa kanonicznego obejmuje pouczenie nupturientów o nierozzerwalności małżeństwa kanonicznego oraz o przepisach prawa polskiego dotyczących skutków małżeństwa.

3. Orzekanie o ważności małżeństwa kanonicznego, a także w innych sprawach małżeńskich przewidzianych w prawie kanonicznym, należy do wyłącznej kompetencji władzy kościelnej.

4. Orzekanie w sprawach małżeńskich w zakresie skutków określonych w prawie polskim należy do wyłącznej kompetencji sądów państwowych.

5. Kwestia powiadamiania o orzeczeniach wskazanych w ustępach 3 i 4 może być przedmiotem postępowania określonego w artykule 27.

6. Celem wprowadzenia w życie niniejszego artykułu dokonane zostaną konieczne zmiany w prawie polskim.

Stan

obecny:

Małżeństwa kanoniczne nie wywołują skutków przewidzianych w prawie polskim. Od chwili wejścia w życie ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego nie obowiązuje już dawny przepis prawa o aktach stanu cywilnego, który zabraniał duchownemu udzielania nupturientom ślubu kanonicznego przed zawarciem przez nich związku małżeńskiego w USC.

Uwagi:

„Konkordat nie wyjaśnia fundamentalnej kwestii, czy w przypadku rozwiązania małżeństwa kanonicznego przez władzę kościelną sąd polski musi, czy też tylko może orzec rozwód”. (3)
(4)

Rozwód jest oczywiście skutkiem określonym wyłącznie w prawie polskim, przeto orzekanie o rozwodzie leży — zgodnie z ust. 4 — w wyłącznej kompetencji sądów państwowych. Wcześniejsze orzeczenie o unieważnieniu (nie: rozwiązaniu) małżeństwa kanonicznego przez władzę kościelną może być traktowane przez sąd wyłącznie jako jeden z dowodów w sprawie. Należy zwrócić uwagę, że ust. 5 dopiero przewiduje ewentualne („może być”) nowe ustalenia dotyczące współpracy sądów, ograniczone jednak wyłącznie do kwestii powiadamiania o orzeczeniach. Warto także podkreślić, że konkordat polski chroni świecki charakter państwa dużo skuteczniej niż konkordat włoski z 1984 r., który nakłada na sądy państwowe obowiązek uwzględniania orzeczeń sądu kościelnego.

Jeśli związek kanoniczny nie zostanie wpisany do akt stanu cywilnego to przez władze państwowe będzie traktowany jako konkubinaty. Można przyjąć, że osoby (osoba) pozostające w takim związku będą mogły doprowadzić do zawarcia innego związku kanonicznego w innym kościele (po konwersji na inne wyznanie) lub do zawarcia z innym partnerem ślubu cywilnego. „Jest to otwarcie drogi do faktycznej choć nie prawnej bigamii”. (2)

Sytuacja umożliwiająca „faktyczną bigamię” istnieje już od roku 1989, tzn. od momentu zniesienia wymogu, by ślub „kościelny” bezwarunkowo poprzedzony był ślubem „cywilnym”. Małżeństwa wyłącznie kanoniczne są więc faktem, rodzą się w nich dzieci, powstają związki majątkowe itd. Konkordat nie stwarza zatem dla zasad życia społecznego i porządku prawnego żadnych nowych zagrożeń; przeciwnie — pozwala uregulować legalny status tych przyszłych par, które spełniając wszystkie przewidziane prawem polskim warunki, pragną uczestniczyć jedynie w jednej, religijnej ceremonii zaślubin. *„Generalnie przepisy konkordatu dotyczące zawarcia małżeństwa cywilnego cechuje niejasność i nieprecyzyjność sformułowań, luki i niedopowiedzenia, które mogą powodować rozbieżności interpretacyjne i powodować konflikty między duchownym, małżonkami i urzędnikiem stanu cywilnego (...). Nie wiadomo kto ma być autorem wniosku, duchowny czy małżonkowie oraz jaka ma być jego treść. (...) Konkordat polski nie przewiduje w ogóle sporządzania aktu zawarcia małżeństwa cywilnego. W konsekwencji nie wiadomo co ma być dowodem zawarcia małżeństwa cywilnego”.* (1)

Konkordat celowo formułuje jedynie generalne zasady i warunki uzyskiwania przez małżeństwo kanoniczne skutków określonych w prawie polskim. Szczegółowe wymogi związane z procedurą składania i formy oświadczeń, sporządzania aktu małżeństwa itp. określi — zgodnie z dyspozycją ust. 6 - prawo polskie. Z punktu widzenia interesu społecznego jest chyba lepiej, że kwestię tak istotną rozstrzygnie parlament, nie zaś dwie delegacje. Należy

zwrócić uwagę, iż konkordat polski, w przeciwieństwie do konkordatu włoskiego, nie nakłada na duchownego obowiązków urzędnika stanu cywilnego.

„W konkordacie brak jest ustaleń (...) co się stanie, jeśli nie zostanie dotrzymany termin 5 dni”. (2)

Termin 5-dniowy jest terminem prekluzyjnym prawa materialnego który biegnie bezwzględnie, tzn. nie może być przywrócony ani nie ulega przerwie. Jeśli nie zostanie on zachowany — prawo domagania się wpisu zawarcia małżeństwa kanonicznego do aktów stanu cywilnego wygaśnie. Nupturientom pozostaje jednak — w każdej sytuacji — możliwość zawarcia małżeństwa przed kierownikiem USC.

Konkordat nie wskazuje kto, kiedy i w jaki sposób stwierdza, że nie ma przeszkód określonych przez prawo cywilne by małżeństwo kanoniczne wywołało skutki cywilne. „Jest to wyraźne przeoczenie, które może powodować ujemne konsekwencje dla nupturientów”. (1)

Warunkiem wywołania skutków cywilnych jest dokonanie wpisu do akt stanu cywilnego, oceny dokumentów złożonych przez nupturientów będzie więc dokonywał urzędnik USC.

Postanowienie, że celem wprowadzenia w życie art. 10 dokonane zostaną konieczne zmiany w prawie polskim jest „zbyt daleko idącym ustępstwem wobec rzymskich negocjatorów”. (2)

Zarzut niezrozumiały — fakt, iż o szczegółowych wymogach i procedurze zdecyduje polski organ ustawodawczy jest chyba raczej dowodem znaczenia, jakie polscy negocjatorzy przypisywali tej kwestii, nie zaś wyrazem ich uległości.

Artykuł 11

Układające się strony deklarują wolę współdziałania na rzecz obrony i poszanowania instytucji małżeństwa i rodziny, będących fundamentem społeczeństwa. Podkreślają one wartość rodziny, przy czym Stolica Apostolska, ze swej strony, potwierdza naukę katolicką o godności i nierozzerwalności małżeństwa.

Uwagi:

W konkordacie „zabrakło ze strony państwa potwierdzenia obowiązującego ustawodawstwa, które przewiduje możliwość rozwiązania węzła małżeńskiego”. (2)

Wobec jednoznacznego postanowienia art. 10 ust. 4 konkordatu stwierdzenie takie stanowiłoby superfluum ustawowe. Należy ponadto zwrócić uwagę, że w drugim zdaniu art. 11 znaczenie nierozzerwalności małżeństwa podkreśla tylko jedna strona...

Artykuł 12

1. Uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych.

2. Program nauczania religii katolickiej oraz podręczniki opracowuje władza kościelna i podaje je do wiadomości kompetentnej władzy państwowej.

3. Nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie (missio canonica) od biskupa diecezjalnego. Cofnięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii. Kryteria wykształcenia pedagogicznego oraz forma i tryb uzupełniania tego wykształcenia będą przedmiotem uzgodnień kompetentnych władz państwowych z Konferencją Episkopatu Polski.

4. W sprawach treści nauczania i wychowania religijnego nauczyciele religii podlegają przepisom i zarządzeniom kościelnym, a w innych sprawach przepisom państwowym.

5. Kościół katolicki korzysta ze swobody prowadzenia katechezy dla dorosłych, łącznie z duszpasterstwem akademickim.

Stan

obecny:

Art. 19 ust. 1 ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego stwierdza, iż „nauczanie religii dzieci i młodzieży odbywa się w punktach katechetycznych organizowanych w kościołach, kaplicach i budynkach kościelnych, a także w innych pomieszczeniach udostępnionych na ten cel przez osobę uprawnioną do dysponowania pomieszczeniem”, a w ust. 2 dodaje, że „nauczanie religii uczniów szkół publicznych może odbywać się również na zasadach określonych w odrębnej ustawie”.

Art. 12 ust. 1 ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty stwierdza, że „uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci, szkoły publiczne podstawowe organizują naukę religii na życzenie rodziców, szkoły publiczne ponadpodstawowe — na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii decydują uczniowie”.

Par. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych stwierdza, iż „w publicznych szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, przedszkolach oraz placówkach oświatowo-wychowawczych, zwanych dalej szkołami, organizuje się, w ramach planu zajęć szkolnych lub wychowawczych, naukę religii dla uczniów, których rodzice (opiekunowie prawni) wyrażą takie życzenie, a w szkołach ponadpodstawowych — dla uczniów, których rodzice lub sami uczniowie wyrażą takie życzenie. Po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii decydują uczniowie”.

Uwagi:

„Wprowadzenie przez konkordat nauczania religii do szkół publicznych nie da się pogodzić ze świeckim charakterem państwa i szkoły”. (1)

Obecność religii w szkole potwierdził polski parlament uchwalając w 1991 roku ustawę o systemie oświaty. Konkordat nie wprowadza w tej dziedzinie żadnego novum. Podkreśla natomiast, iż nauczanie religii musi być zgodne z zasadą tolerancji. Warunku takiego nie ma w art. 12 ust. 1 ustawy o systemie oświaty z 1991 r. (choć o tolerancji mówi się w preambule ustawy).

Interpretacja określenia „organizują naukę religii” użyta w konkordacie nie ulegnie zmianie, a państwo formalnie nadal świeckie i neutralne w sprawach religii w rzeczywistości nabierze cech państwa wyznaniowego. Świadczy o tym żądanie od rodziców deklaracji w sprawie pobierania nauki religii przez ich dzieci, prowadzenie dokumentacji nauczania religii przez szkołę, umieszczenie stopnia religii na świadectwie szkolnym, opłacanie nauczycieli religii przez państwo (...)”. (1)

Wszystkie powyższe postanowienia zostały wprowadzone do wewnętrznego porządku prawnego przed podpisaniem konkordatu.

„Konkordat usiłuje przesądzić zasadę nauczania religii w szkołach w ramach planu zajęć”, czego nie przewiduje ustawa o systemie oświaty”. (2)

Nauczanie religii w ramach planu zajęć odbywa się na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej, wydanego na podstawie delegacji zawartej w art. 12 ust. 2 ustawy o systemie oświaty i uznanego za zgodne z prawem przez Trybunał Konstytucyjny. Konkordat rozszerza nauczanie religii na przedszkola. (3) (4) Nauczanie religii w przedszkolach odbywa się już od jesieni 1992 r. na podstawie cyt. wyżej rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej.

Konkordat „akcentując wyłączną rolę rodziców do decydowania o pobieraniu nauki religii przez katolicką młodzież szkół ponadpodstawowych odbiera jej posiadane dotąd prawo samodzielnego decydowania w tych sprawach”. (1)

Konkordat nie zmienia nic w dotychczasowych uprawnieniach uczniów i rodziców do decydowania o uczęszczaniu na lekcje religii. Art. 12 ust. 1 konkordatu dokładnie odpowiada postanowieniom art. 12 ust. 1 ustawy o systemie oświaty, zastępując jedynie wyliczenie wszystkich przewidzianych w ustawie sytuacji ogólnym sformułowaniem „zgodnie z wolą zainteresowanych”.

Konkordat utrwała dyskryminacyjne położenie uczniów należących do mniejszości wyznaniowych, którzy — z powodu małej liczebności - nie uczęszczają na lekcje religii w szkole, lecz pobierają naukę w punktach katechetycznych. W efekcie, zgodnie z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego z 20 kwietnia 1993 r., otrzymują na świadectwie „dyskryminującą” kreskę. (1)

Zgodnie z postanowieniem Trybunału Konstytucyjnego z 14 lipca 1993 r., rozstrzygającym wątpliwości dotyczące orzeczenia TK z 20 kwietnia 1993 r., na świadectwach szkolnych mogą być uwidaczniane także oceny uzyskiwane przez uczniów w zorganizowanych przez organ prowadzący szkołę punktach nauczania religii dla grup międzyszkolnych lub w pozaszkolnych punktach katechetycznych. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 25 sierpnia 1993 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych, uwzględniające powyższe postanowienie Trybunału, zostało przygotowane przy współpracy i z akceptacją kościołów mniejszościowych.

Konkordat nie przewiduje nadzoru państwa nad programami i realizacją nauczania religii w szkołach państwowych. (1) (4)

Istotnie, konkordat nie upoważnia państwa do nadzorowania programu i podręczników do nauki religii. Świeckie państwo nie powinno aspirować do takich kompetencji, jego urzędnicy musieliby się bowiem wypowiadać w kwestiach doktrynalnych i kanonicznych. (Należy jednak przyznać, że konkordat włoski przewiduje takie uprawnienia władz państwowych). Nie oznacza to jednak, iż państwo traci jakąkolwiek kontrolę nad procesem nauczania religii w publicznych placówkach. Nauczyciele religii podlegają — zgodnie z ust. 4 — wszystkim przepisom państwowym, które nie dotyczą spraw związanych z treściami nauczania i wychowania religijnego — a więc np. ogólnym rygorom związanym z organizacją i dyscypliną pracy. Muszą także spełniać kryteria wykształcenia pedagogicznego, o których mowa w ust. 3. „K Konkordat określa definitywnie dążenia znacznej części katolików, którzy są zwolennikami nauczania religii w punktach katechetycznych”. (7) Konkordat gwarantuje, że szkoły publiczne będą organizować naukę religii, nie zmusza jednak Kościoła, by prowadził katechizację wyłącznie w placówkach oświatowych.

Artykuł 13

Dzieciom i młodzieży katolickiej przebywającym na koloniach i obozach oraz korzystających z innych form zbiorowego wypoczynku zapewnia się możliwość wykonywania praktyk religijnych, a w szczególności uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta.

Artykuł 14

1. Kościół katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy.

2. W realizowaniu minimum programowego przedmiotów obowiązkowych i w wystawianiu druków urzędowych szkoły te podlegają prawu polskiemu. W realizowaniu programu nauczania pozostałych przedmiotów szkoły te stosują się do przepisów kościelnych. O publicznym charakterze tych szkół i placówek decyduje prawo polskie.

3. Nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy oraz uczniowie i wychowankowie szkół i placówek wymienionych w ustępie 1 — jeśli są one szkołami lub placówkami publicznymi albo mają uprawnienia szkół lub placówek publicznych — mają prawa i obowiązki takie same jak analogiczne osoby w szkołach i placówkach publicznych.

4. Szkoły i placówki wymienione w ustępie 1 będą dotowane przez Państwo lub organy samorządu terytorialnego w przypadkach i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy.

Stan

obecny:

Prawo do zakładania i prowadzenia placówek oświatowych i wychowawczych przyznaje Kościołowi ustawa z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP.

Artykuł

15

1. Rzeczpospolita Polska gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo do swobodnego zakładania i prowadzenia szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo-badawczych.

2. Status prawny szkół wyższych, o których mowa w ustępie 1, a także tryb i zakres uznawania przez Państwo kościelnych stopni i tytułów oraz status prawny wydziałów teologii katolickiej na uniwersytetach państwowych regulują umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski upoważnioną przez Stolicę Apostolską.

3. Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie i Katolicki Uniwersytet Lubelski są dotowane przez Państwo. Państwo rozważy udzielanie pomocy finansowej odrębnym wydziałom wymienionym w ustępie 1.

Stan

obecny:

Prawo do zakładania i prowadzenia szkół wyższych przyznaje Kościołowi ustawa z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP. 14 czerwca 1991 r. Sejm uchwalił ustawę o finansowaniu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z budżetu państwa.

Uwagi:

„Dotowanie KUL (...) może nie nasuwać zastrzeżeń” lecz dotowanie kształcenia wyłącznie

duchownych Kościoła katolickiego budzi poważne wątpliwości. (2) (4)
Papieska Akademia Teologiczna jest uczelnią kształcąca oprócz duchownych także osoby świeckie. Przewiduje to par. 9 ust. 2 pkt 4 umowy z dnia 30 czerwca 1989 r. między Rządem a Konferencją Episkopatu w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich (Mon. Pol. Nr 22, poz. 174). „*Konkordat ogranicza autonomię uniwersytetów państwowych przy tworzeniu wydziałów teologii*”. (1)

Postanowienie ust. 2 nie zmienia dotychczasowych kompetencji Senatu uczelni państwowych, określonych w ustawie z 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym. Konkordat przewiduje zawieranie stosownej umowy dotyczącej statusu prawnego wydziału teologii, nie ogranicza jednak władzy Senatu decydującego o potrzebie utworzenia takiego wydziału.

Artykuł 16

1. Opiekę duszpasterską nad żołnierzami wyznania katolickiego w czynnej służbie wojskowej, w tym również zawodowej, sprawuje w ramach ordynariatu polowego Biskup Polowy zgodnie z prawem kanonicznym i statusem zatwierdzonym przez Stolicę Apostolską w porozumieniu z kompetentnymi władzami Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Żołnierzom, o których mowa w ustępie 1, zapewnia się możliwość swobodnego uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta, jeśli nie koliduje to z ważnymi obowiązkami służbowymi.

3. Kapłani i diakoni oraz członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego po złożeniu profesji wieczystej zostają przeniesieni do rezerwy. Alumnom wyższych seminariów duchownych, osobom po złożeniu ślubów czasowych oraz nowicjuszom odracza się służbę wojskową ze względu na odbywanie nauki.

4. Kapłani przeniesieni do rezerwy mogą być powołani do odbywania ćwiczeń wojskowych tylko w celu przeszkolenia do pełnienia funkcji kapelana wojskowego na wniosek właściwego przełożonego kościelnego.

5. W czasie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny władza kościelna skieruje dodatkowych kapelanów do pełnienia funkcji kapelanów wojskowych, a diakonów, alumnów wyższych seminariów duchownych oraz członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego do służby sanitarnej lub służby w obronie cywilnej.

Artykuł 17

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia warunki do wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych osobom przebywającym w zakładach penitencjarnych, wychowawczych, resocjalizacyjnych oraz opieki zdrowotnej i społecznej, a także w innych zakładach i placówkach tego rodzaju.

2. Osobom, o których mowa w ustępie 1, zapewnia się w szczególności możliwość uczestniczenia we Mszy św. w niedziele i święta oraz w katechizacji i rekolekcjach, a także korzystania z indywidualnych posług religijnych w zgodzie z celami pobytu tych osób w zakładach wskazanych w ustępie 1.

3. Dla realizacji uprawnień osób, o których mowa w ustępie 1, biskup diecezjalny skieruje kapelanów, z którymi odpowiednia instytucja zawrze stosowną umowę.

Stan obecny:

Art. 31 ust. 2 ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP stwierdza, iż w celu zapewnienia chorym i podopiecznym posługi duszpasterskiej kierownicy zakładów leczniczych i opiekuńczych „zatrudnią kapelanów skierowanych przez biskupa diecezjalnego”. Art. 32 ust. 1 tejże ustawy stwierdza, że osoby tymczasowo aresztowane mogą uczestniczyć we Mszy św. transmitowanej przez środki przekazu oraz korzystać z indywidualnej posługi religijnej. Kierownicy zakładów penitencjarnych „zawierają umowy w sprawie nieodpłatnego wykonywania obowiązków kapelana z duchownymi skierowanymi przez biskupa diecezjalnego” (ust. 4).

Uwagi:

Konkordat nakłada na samorządowe i prywatne zakłady lecznicze i opieki socjalnej obowiązek opłacania katechetów oraz likwiduje dotychczasową nieodpłatność za posługi religijne w aresztach, więzieniach, zakładach poprawczych itp. (1) Oznacza to, że kapelanów katolickich będą musiały przyjmować także zakłady i placówki prowadzone przez inne wyznania. (4) Ust. 3 stwierdza, że instytucje prowadzące wspomniane zakłady powinny zawrzeć umowę dotyczącą pełnienia przez kapelana posługi duszpasterskiej, nie mówi jednak, że ma to być

umowa dotycząca zatrudnienia czy wynagrodzenia. Zakłady należące do innych kościołów, podobnie zresztą jak placówki katolickie, nie są i zapewne nie będą instytucjami dostępnymi jedynie dla osób jednego wyznania. Ich pensjonariusze, niezależnie od tego jakiego kościoła są członkami, powinni mieć prawo do opieki duszpasterskiej. Umowy przewidziane przez konkordat pozwalają znaleźć — gdyby zaistniała taka potrzeba — formułę współpracy duchownych katolickich z kierownictwami placówek należących do innych kościołów. Naturalnie, zasada ta musi obowiązywać także w placówkach prowadzonych przez Kościół katolicki, w których przebywają osoby nie będące katolikami. Reguła ta powinna znaleźć swe potwierdzenie w stosownym akcie legislacyjnym wchodzącym w życie w tym samym momencie co ratyfikowany konkordat.

Konkordat zapewnia osobom tymczasowo aresztowanym uczestnictwo w Mszy świętej, co może stać w sprzeczności z dobrem śledztwa. (4)

Nie ma takiego niebezpieczeństwa, ponieważ korzystanie z posług religijnych może się odbywać jedynie „w zgodzie z celami pobytu” tych osób (w danym przypadku — tymczasowo aresztowanych) w areszcie.

Artykuł 18

Stosownie do potrzeby zapewnienia opieki duszpasterskiej nad członkami mniejszości narodowych biskupi diecezjalni decydują o organizowaniu posługi duszpasterskiej i katechizacji w języku właściwej mniejszości.

Stan obecny:

Ustawodawstwo polskie nie reguluje tej kwestii.

Artykuł 19

Rzeczpospolita Polska uznaje prawo wiernych do zrzeszania się zgodnie z prawem kanonicznym i w celach określonych w tym prawie. Jeżeli te zrzeszenia poprzez swą działalność wkraczają w sferę uregulowaną w prawie polskim, podlegają także temu prawu.

Artykuł 20

- 1. Kościół katolicki ma prawo swobodnego drukowania, wydawania i rozpowszechniania wszelkich publikacji związanych z jego posłannictwem.**
- 2. Kościół katolicki ma prawo do posiadania i używania własnych środków społecznego przekazu, a także do emitowania programów w publicznej radiofonii i telewizji, na zasadach określonych w prawie polskim.**

Artykuł 21

- 1. Odpowiednie instytucje kościelne mają prawo prowadzenia, każda zgodnie ze swą naturą, działalności o charakterze misyjnym, charytatywnym i opiekuńczym. W tym celu mogą one tworzyć struktury organizacyjne i urządzać publiczne zbiórki.**
- 2. Przepisy prawa polskiego o zbiorcach publicznych nie mają zastosowania do zbierania ofiar na cele religijne, kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą, naukową, oświatową i wychowawczą oraz utrzymanie duchownych i członków zakonów, jeżeli odbywają się w obrębie terenów kościelnych, kaplic oraz w miejscach i okolicznościach zwyczajowo przyjętych w danej okolicy i w sposób tradycyjnie ustalony.**

Stan obecny:

Ust. 2 jest dokładnym przytoczeniem art. 13.3 lit. a ustawy z 15 marca 1933 r. o zbiorcach publicznych.

Artykuł 22

- 1. Działalność służąca celom humanitarnym, charytatywno-opiekuńczym, naukowym i oświatowo-wychowawczym podejmowana przez kościelne osoby prawne jest zrównana pod względem prawnym z działalnością służącą analogicznym celom i prowadzoną przez instytucje państwowe.**
- 2. Przyjmując za punkt wyjścia w sprawach finansowych instytucji i dóbr kościelnych oraz duchowieństwa obowiązujące ustawodawstwo polskie i przepisy kościelne Układające się Strony stworzą specjalną komisję, która zajmie się koniecznymi zmianami. Nowa regulacja uwzględni potrzeby Kościoła, biorąc pod uwagę jego misję oraz dotychczasową praktykę życia kościelnego w Polsce.**
- 3. Władzom państwowym wskazana zostanie instytucja kościelna lub instytucje kościelne kompetentne w sprawach wymienionych w ustępie 2.**
- 4. Rzeczpospolita Polska w miarę możliwości udziela wsparcia materialnego w celu**

konserwacji i remontowania zabytkowych obiektów sakralnych i budynków towarzyszących, a także dzieł sztuki stanowiących dziedzictwo kultury.

Stan obecny:

Wspieranie konserwacji i remontów zabytkowych obiektów sakralnych należy do statutowych zadań Funduszu Kościelnego, utworzonego ustawą z 20 marca 1950 r. o przejęciu przez państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego.

Uwagi:

„Konkordat nie formułuje jakichkolwiek kryteriów w zakresie opodatkowania osób duchownych i kościelnych osób prawnych. (1)

Konkordat formułuje dwie zasady: pierwszą, zawartą w ust. 1, zrównującą pod względem prawnym — a więc i podatkowym! — służące celom publicznym placówki prowadzone przez Kościół z analogicznymi placówkami prowadzonymi przez państwo; i druga — przewidująca ponowne uregulowanie spraw finansowych Kościoła przez wspólną państwowo-kościelną komisję. Na formułowanie takich kryteriów władze polskie będą więc miały znaczący wpływ. Do czasu nowych uregulowań pozostaje w mocy obowiązujące ustawodawstwo polskie, przy czym strona kościelna zobowiązana jest — na mocy ust. 3 — do wskazania władzom polskim instytucji kościelnej kompetentnej w sprawach finansów Kościoła.

Konkordat nie przewiduje kontroli nad wydatkowaniem subwencji państwowych. (1)

Jest to zarzut gołosłowny, nie poparty żadnym argumentem.

Konkordat umożliwia staranie się o państwową pomoc na konserwację i remonty budynków towarzyszących (np. plebanii) nie będących zabytkami. (2)

Słowo „zabytkowych” użyte w ust. 4 odnosi się zarówno do „obiektów sakralnych” jak i „budynków towarzyszących”. Ponadto wyraźne stwierdzenie o „możliwości wsparcia” oznacza, że pomoc udzielana przez państwo nie może być przedmiotem roszczenia.

Artykuł 23

Kościelne osoby prawne mogą zgodnie z przepisami prawa polskiego nabywać, posiadać, użytkować i zbywać mienie nieruchomości i ruchome oraz nabywać i zbywać prawa majątkowe.

Artykuł 24

Kościół ma prawo do budowy, rozbudowy i konserwacji obiektów sakralnych i kościelnych oraz cmentarzy — zgodnie z prawem polskim. O potrzebie budowy świątyni i o założeniu cmentarza decyduje biskup diecezjalny lub inny właściwy ordynariusz. Budowę obiektów sakralnych i kościelnych oraz założenie cmentarza inicjują właściwe władze kościelne po uzgodnieniu miejsca z kompetentnymi władzami i po uzyskaniu wymaganych decyzji administracyjnych.

Uwagi:

„Przy cmentarzach katolickich mają zastosowanie jedynie przepisy państwowe dotyczące zakładania i rozszerzania cmentarzy, ale już nie ich zamykania czy zarządzania nimi. W konsekwencji przepis ustawy o cmentarzach przewidujący obowiązek pochowania na cmentarzu katolickim osoby innego wyznania czy osoby bezwyznaniowej stanie się martwą literą”. (1)

Konkordat w art. 24 mówi wyłącznie o sytuacjach, w których ma miejsce zmiana stanu fizycznego obiektu (budowa, rozbudowa, konserwacja), nie zajmuje się natomiast administrowaniem majątkiem Kościoła. W tej dziedzinie nadal obowiązują przepisy ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z 1959 r. (por. wyjaśnienie do art. 8 konkordatu).

Artykuł 25

1. W każdej diecezji komisja powołana przez biskupa diecezjalnego będzie współpracować z właściwymi władzami państwowymi w celu ochrony znajdujących się w obiektach sakralnych i kościelnych dóbr kultury o ogólnonarodowym znaczeniu oraz dokumentów archiwalnych o wartości historycznej i artystycznej.

2. Kompetentne władze państwowe i Konferencja Episkopatu Polski opracują zasady udostępniania dóbr kultury, będących własnością lub pozostających we władaniu Kościoła.

Artykuł 26

Kościelne osoby prawne mogą zakładać fundacje. Do fundacji tych stosuje się prawo polskie.

Artykuł 27

Sprawy wymagające nowych lub dodatkowych rozwiązań będą regulowane na

drodze nowych umów między Układającymi się Stronami albo uzgodnień między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencją Episkopatu Polski upoważnioną do tego przez Stolicę Apostolską.

Uwagi:

„Art. 27 sformułowany jest tak, że dopuszcza (przy powszechnie dziś uznawanej wyższości umów międzynarodowych przed prawem wewnętrznym, nawet konstytucyjnym) zawarcie przewidzianych w tym artykule nowych umów bez konstytucyjnie wymaganej ich ratyfikacji”. (4)

Konkordat polski, podobnie jak konkordat włoski z 1984 r. ma charakter „ramowy”, ustalający jedynie podstawowe zasady w najważniejszych sprawach i może być uzupełniany przez układy szczegółowe, w zależności od zmieniających się potrzeb (por. T. Włodarczyk, *Konkordaty*, Warszawa 1986, t. I, s. 211). Zgodnie z poglądem wyrażonym na temat analogicznego przepisu konkordatu włoskiego, „należy domniemywać, że tego rodzaju układy zatwierdzane przez Konferencję Episkopatu z kompetentnymi władzami państwowymi muszą być, zgodnie z Kan. 955 par. 2 nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego zatwierdzane przez Stolicę Apostolską, jak również — co jest zrozumiałe — przez zwierzchnią władzę państwową, której „kompetentna władza państwowa podlega” (J. Wiślocki, *Konkordat...*, s. 212). W przypadku Polski uzgodnienia poczynione przez Rząd będą oczywiście podlegały zatwierdzeniu przez parlament.

„Konferencja Episkopatu do wszelkich nowych lub dodatkowych rozwiązań musi posiadać upoważnienie Stolicy Apostolskiej. Nie jest to dogodne dla strony rządowej rozstrzygnięcie, bo Stolica Apostolska będzie w rokowaniach dysponowała ogniwem pośrednim i w przyszłości może stwierdzić, że Konferencja Episkopatu przekroczyła zakres swego upoważnienia”. (2)

W świetle cyt. wyżej opinii T. Włodarczyka o zatwierdzaniu układów przez władze zwierzchnie obu partnerów — wątpliwość wydaje się nieuzasadniona.

„Konferencja Episkopatu Polski, w skład której wchodzi przecież wyłącznie obywatele polscy (art. 6 ust. 5 konkordatu), może czynić uzgodnienia z rządem Rzeczypospolitej Polskiej będąc do tego upoważnioną przez Stolicę Apostolską, z którą konkordat jest zawierany. Przy czym obywatele państwa polskiego są tu przedstawicielami strony obcej, z którą Rzeczpospolita zawiera umowę międzynarodową”. (6)

Jest rzeczą Stolicy Apostolskiej, kogo czyni swoim przedstawicielem do czynienia nowych uzgodnień z rządem polskim.

Artykuł 28

Układające się Strony będą usuwać na drodze dyplomatycznej zachodzące między nimi różnice dotyczące interpretacji lub stosowania niniejszego Konkordatu.

Artykuł przewiduje najmniej praktyczną i najdłuższą drogę dyplomatyczną dla usuwania różnic w interpretacji lub stosowaniu konkordatu. (4)

Artykuł 29

Konkordat niniejszy podlega ratyfikacji. Wejdzie on w życie po upływie 1 miesiąca od dnia wymiany dokumentów ratyfikacyjnych.

„Konkordat pomija całkowicie kwestię relacji między jego postanowieniami a obowiązującymi przepisami ustaw państwowych normujących te same zagadnienia w sposób odmienny”. (1)

Przepisy konkordatu po ratyfikacji staną się częścią polskiego porządku prawnego. Zgodnie z normami prawa międzynarodowego, Polska będzie zobowiązana dostosować swe ustawodawstwo do norm konkordatu. Ustawami, które będą musiały ulec zmianie są akty prawne, o których mówi się w art. 10 ust. 5 — ustawa z dnia 29 września 1986 r. o aktach stanu cywilnego i ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Wszystkie inne akty prawne dotyczące stosunków państwa i Kościoła katolickiego pozostaną w mocy i nie muszą być modyfikowane zanim nie wystąpią praktyczne kolizje w ich stosowaniu w związku z wejściem w życie konkordatu. To, czy kolizje takie będą występować, rozstrzygnie dopiero praktyka łącznego stosowania zapisów konkordatowych i ustawowych. Kwestię tę należy pozostawić orzecznictwu.

Zestawienie źródeł wypowiedzi:

(1) Michał Pietrzak, *Nowy konkordat polski*, mps (w druku w „Państwie i Prawie”).

(2) Jerzy Wiślocki, *Konkordat polski 1993. Tak czy nie?*, Poznań 1993.

(3) Aleksander Merker, *Konsekwencje legislacyjne ratyfikacji konkordatu polskiego z dnia 28*

- lipca 1993 r.", mps.
(4) Uwagi o konkordacie polskim z dnia 28 lipca 1993 r.", mps.
(5) Bp Jan Szarek (zwierzchnik Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego) na spotkaniu z Premier Hanną Suchocką 11 sierpnia 1993 r.
(6) Feliks Siemieński, Czy konkordat jest potrzebny?", „Dziś”, 12/93.
(7) Stanowisko „Neutrum” — Stowarzyszenia na Rzecz Państwa Neutralnego Światopoglądowo w sprawie zawarcia konkordatu, grudzień 1993.

*

Tekst publikowany w: „Konkordat Polski 1993. Wybór materiałów źródłowych z lat 1993-1996”. Wybór tekstów: Czesław Janik, Uniwersytet Warszawski, Instytut Nauk Politycznych, Warszawa 1997, przygotowany w Biurze do Spraw Wyznań URM na zlecenie Urzędu Rady Ministrów RP.

(Publikacja: 16-11-2003)

Oryginał. (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,2928>)

Contents Copyright © 2000-2008 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora.

Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl